

Teorijski pristupi darovitosti

Koga ćemo smatrati darovitim uvelike ovisi o teorijskom pristupu na koji se oslanjamo. Prva istraživanja sežu od 20-ih godina prošlog stoljeća i od tad je proveden niz znanstvenih istraživanja te su osmišljene brojne definicije i teorijski pristupi darovitosti. Slijedi pregled četiri osnovne skupine definicija.

Definicije usmjerene na urođenost, tj. genetske činitelje

Ova skupina definicija ističe važnost nasljednih činitelja. Još ih zovemo „definicije usmjerene na osobine darovitih“. Prema njima, daroviti su oni koji u najvećoj mjeri u populaciji posjeduju neku osobinu, a to je velikim dijelom određeno genetskim čimbenicima.

„Nadarena su ona djeca kod kojih se zbog njihovih izuzetnih sposobnosti mogu očekivati visoka postignuća, a identificirana su od stručnjaka. (Marland, 1971)

Ova djeca zahtijevaju drugačije obrazovne programe, a pokazuju potencijal ili ostvaruju visoko postignuće u sljedećim sposobnostima:

- Općim intelektualnim sposobnostima
- Specifičnim akademskim sposobnostima
- Školskim i kreativnim sposobnostima
- Sposobnostima vođenja i rukovođenja
- Umjetničkim sposobnostima
- Psihomotornim sposobnostima

Ovdje spada i Gardnerova teorija o 7 različitih specifičnih sposobnosti, talenata ili inteligencija, a to su:

- Logičko - matematička: spontano analitičko i sistematično mišljenje, lako baratanje količinama, matematičkim pojmovima i brojevima
- Lingvističko – verbalna: dobro pamti i barata verbalnim podacima, ima razvijen rječnik, lako uči strane jezike
- Vizualno – spacijalna: jasno uočavanje detalja, snalaženje u prostoru, interpretacija informacija u dvije ili tri dimenzije
- Tjelesno – kinestetička: vješto baratanje vlastitim tijelom, razvijena fina motorika, uspjeh u sportu i tjelesnim aktivnostima
- Glazbena: razlikovanje zvukova i glazbenih obrazaca, razumijevanje i interpretacija glazbe, često zna svirati neki instrument
- Interpersonalna: razumijevanje ponašanja drugih, vještine u socijalnim situacijama i komunikaciji, osoba je često vođa i omiljena
- Intrapersonalna: poznavanje i razumijevanje sebe, svojih potreba i ciljeva, jakih i slabih strana

Prema Gardneru, svaki pojedinac ima jedinstvenu kombinaciju ovih različitih, međusobno nezavisnih vrsta darovitosti (talenata ili inteligencija).

Ova skupina definicija temeljnom odrednicom darovitosti smatra visoko natprosječno razvijene osobine i naglašava da je darovitost društveno određena jer društvo kroz sustav vrijednosti definira što se smatra darovitim. Ipak, poučavanje bi trebalo kroz različite zadatke i metode djeci omogućiti ostvarivanje različitih, a ne samo društveno poželjnih potencijala.

Prema ovom teorijskom pristupu, smatra se da u populaciji postoji 3-5% ovakve djece.

Definicije usmjerene na kognitivne modele

Među glavnim predstavnicima ovih definicija je Sternberg. Prema njemu, pokazatelji darovitosti su uspješno rješavanje problema i usvajanje znanja. Osoba u početku ima samo potencijal i kreće kao početnik, a zatim se razvija do razine eksperta u području. Darovitost dijeli na 3 vrste: analitički, sintetičku i praktičnu sposobnost.

Bitne vještine su:

- Metakognitivne vještine
- Vještine učenja i mišljenja
- Deklarativno i proceduralno znanje
- Motivacija kao pokretač

Što su nečije vještine bolje, osoba je darovitija. Darovite osobe postižu višu razinu ekspertnosti od prosjeka.

Prema ovim definicijama, djecu treba uvježbavati vještine rješavanja problema, suočavati ih s novim situacijama, uvježbavati strategije mišljenja i razvijati metakognitivne vještine.

Definicije usmjerene na postignuće

U ovim definicijama radi se razlika između nečijeg potencijala i postignuća. Zapravo je učinak ono što je važno.

„Darovito ponašanje pokazuje interakciju triju osnovni skupina ljudski osobina: natprosječne opće i/ili specifične sposobnosti, visoku usmjerenost na zadatak i visoki stupanj kreativnosti.“
(Renzulli, 1986)

Ova teorija naziva se troprstenasta teorija darovitosti. Daroviti imaju ili mogu razviti kombinaciju navedenih osobina i zatim je primijeniti u nekom vrijednom području ljudske aktivnosti. Smatraju da je samo realizirana darovitost darovitost, no djeca ne moraju nužno pokazivati sve tri karakteristike darovitog ponašanja. Djecu ćemo smatrati darovitim ako imaju kapacitet kasnije u životu razviti te osobine.

Da bi osoba uopće došla do realizirane darovitosti, potrebne su joj, osim visokih sposobnosti i sljedeće dvije osobine: motivacija i kreativnost.

Definicije sa sustavskim pristupom

Prema ovim definicijama, hoće li doći do ostvarivanja darovitosti ovisi o osobinama pojedinca, ali i o podršci okoline. Dakle, važan je cjelokupni sustav u kojem dijete živi, a on uključuje bližu okolinu i širi društveni sustav.

Činitelji darovitosti (inteligencija, kreativnost, specifične sposobnosti) su povezani sa karakteristikama okoline (poticaji u domu, obrazovanje roditelja, braća i sestre, gradsko i seosko okruženje, iskustvo uspjeha i neuspjeha, školska klima). Okolina ima izrazitu važnost za darovitu djecu.

Tannenbaum (1983) je postavio prvu definiciju i model darovitosti vezan uz sustavski pristup. Da bi se potencijal darovitog pojedinca ostvario potrebno je 5 činitelja sa njihovom statičkom i dinamičkom dimenzijom koji moraju biti optimalni:

- Opća intelektualna sposobnost
 - o Statička: snaga neurološkog kompjutera (mozga)
 - o Dinamička: koliko dobro je osoba u stanju nešto učiniti
- Specifične sposobnosti
 - o Statička: poseban talent koji je istaknutiji od ostalih sposobnosti
 - o Dinamička: kako osoba procesira informacije u toj domeni

- Ne-intelektualni činitelji (nezavisnost, unutarnja kontrola, orijentacija na sadašnjost, samopoštovanje, fleksibilnost, motivacija)
 - o Statička: 3 aspekta ličnosti: unutarnja nasuprot vanjskoj kontroli, nezavisnost nasuprot zavisnosti, orijentacija na sadašnjost nasuprot orijentaciji na budućnost
 - o Dinamička: situacijske promjene u 3 aspekta ličnosti
- Okolinska podrška
 - o Statička: obitelj, škola, socijalno okruženje
 - o Dinamička: način na koji okolina pridonosi vrijednosti obrazovanja djeteta
- Slučajnost (sreća)
 - o Statička: slučajni događaji koji mijenjaju život osobe i nad kojima ima malo kontrole
 - o Dinamička: razina sreće koja je pod utjecajem pojedinca

Svaki od navedenih faktora je nužan, ali je sam po sebi nedovoljan za ostvarivanje potencijala (jedan ne može nadoknaditi nedostatak drugog).

Pregled teorijskih pristupa definiciji darovitosti:

	Terman	Torrance	Gardner	Renzulli	Sternberg	Gagné
NADARENOST KAO:	VISOKA OPĆA INTELEKTUALNA SPOSOBNOST	VELIKA KREATIVNOST	VISOKA SPECIFIČNA SPOSOBNOST	STVARALAČKA SPOSOBNOST	SPOSOBNOST UPRAVLJANJA PROCESIMA MISLENJA	PODRUČNO-SPECIFIČNA STVARALAČKA SPOSOBNOST
PSIHOLOŠKE KATEGORIJE	opća inteligencija (— numerička sposobnost + verbalna sposobnost + specijalna sposobnost + zaključivanje itd.)	opća dispozicija kreativnosti: — divergentno mišljenje — fluentnost	— glazbene sposobnosti — psihomotorne sposobnosti — verbalne sposobnosti — matematičke sposobnosti itd.	— visoka opća intelektualna sposobnost + velika kreativnost + predanost zadatku (motivacija)	kvaliteta mišljenja — metakognicija — strategije rješavanja problema — opća baza znanja — specifična baza znanja — uvid	stvaralačka sposobnost unutar specifičnog područja: — spoznajnog područja — područja umjetničkog izražavanja — psihosocijalnog područja — psihomotornog područja
KRITERIJ NADARENOSTI	visoki rezultat u testu inteligencije	sposobnost produkcije mnogih ideja	— visoki rezultat u testu specijalne sposobnosti — ponašanje koje ukazuje na sposobnosti	postizanje vlastitih i originalnih rezultata	velika sposobnost korištenja strategija mišljenja	visoka opća intelektualna sposobnost + vrlo visoke specifične sposobnosti unutar društveno definiranog područja nadarenosti
METODE IDENTIFIKACIJE	testovi inteligencije	testovi divergentnog mišljenja	— opažanja okoline — testovi specijalne sposobnosti	obogaćivanje iskustva + opažanje ponašanja u obogaćenim uvjetima	testovi i intervjui za otkrivanje načina mišljenja	— opažanja okoline — testovi općih i specifičnih sposobnosti — obogaćivanje iskustva + opažanje ponašanja u obogaćenim uvjetima
VANJSKE KARAKTERISTIKE NADARENIH	lakoća konzumiranja znanja	bogatstvo ideja	lakoća napredovanja u određenom području	upotreba znanja u produktu	vještina dolaženja do rješenja problema	brzo i lako ovladavanje specifičnom bazom znanja do stupnja njenog proširenja
ODGOJNO-OBRAZOVNI POSTUPCI	akceleracija i/ili obogaćivanje	trening divergentnog mišljenja	specifični trening vještina	— obogaćenje iskustva — razvoj motivacije — razvoj kreativnosti	— razvijanje aktivne baze znanja — metakognitivni trening	razvijanje specifične baze znanja + razvijanje elastične upotrebe specifične baze znanja + razvijanje motivacije

Prema: Čudina-Obradović (1990): Nadarenost - razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje, Školska knjiga, Zagreb

Kriteriji darovitosti

Svatko od nas ima neku ideju o tome što bi značilo biti darovit. Sternberg i Zhang (1995) su osmislili kriterije kojima osoba treba udovoljavati kako bi bila proglašena darovitom, što je danas poznato kao pentagonalna implicitna teorija darovitosti. Oni uključuju sljedeće:

Kriterij izvrsnosti

Osoba je izuzetno dobra u nečemu (na nekoj dimenziji, u nekoj vještini ili kontruktu) u usporedbi sa grupom s kojom je uspoređujemo (referentnom grupom), a to su najčešće vršnjaci ili odrasli.

Kriterij rijetkosti

Osoba postiže postignuće koje je rijetko u referentnoj skupini ili populaciji.

Kriterij pokazljivosti

Izuzetno postignuće koje osoba postiže u nečemu se može pokazati na jednom ili više valjanih mjerenja.

Kriterij produktivnosti

Osoba mora imati potencijal koji vodi do neke produktivnosti ili biti produktivna.

Kriterij vrijednosti

Postignuće ili učinak osobe društvo smatra vrijednim. Ova dimenzija ovisi o kulturi u kojoj se osoba nalazi i o tome što društvo smatra vrijednim.